

MINTAQAVIY TRANSFORMATSIYA JARAYONIDA MARKAZIY OSIYO: O‘ZBEKISTONNING KO‘P VEKTORLI TASHQI SIYOSATI VA FAOL DIPLOMATIYASI

Sobirjonova Saida Sarvar qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Xalqaro Jurnalistika fakulteti

Xalqaro munosabatlar yo‘nalishi 2-bosqich talabasi talabasi

+998 94 944 89 83, sobirjonovasaida73@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Markaziy Osiyodagi mintaqaviy transformatsiya jarayonlari va unda O‘zbekistonning ko‘p vektorli tashqi siyosati hamda faol diplomatik roli tahlil qilinadi. Shuningdek, BMT doirasidagi tashabbuslar va “yangi Markaziy Osiyo” konsepsiyasi asosida shakllanayotgan mintaqaviy hamkorlik yo‘nalishlari yoritiladi.

Tahlil natij O‘zbekiston mintaqaviy integratsiya jarayonlarining faol ishtirokchisi va tashabbuskor davlat sifatida muhim rol o‘ynamoqda. Shuningdek, maqolada O‘zbekistonning ochiqlik, yaxshi qo‘shnichilik va hamkorlik tamoyillariga asoslangan tashqi siyosati mintaqaviy barqarorlikni ta‘minlashdagi ahamiyati ko‘rib chiqiladi. BMT platformasida ilgari surilgan tashabbuslar orqali mamlakatning global boshqaruv tizimidagi faolligi va xalqaro jarayonlarga ta‘siri tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Markaziy Osiyo, mintaqaviy transformatsiya, O‘zbekiston, ko‘p vektorli tashqi siyosat, faol diplomatiya, BMT, mintaqaviy integratsiya, “yangi Markaziy Osiyo”, xalqaro hamkorlik, barqaror rivojlanish.

Аннотация: В данной статье анализируются процессы региональной трансформации в Центральной Азии, а также многовекторная внешняя политика Узбекистана и его активная дипломатическая роль. Также освещаются инициативы в рамках ООН и направления регионального сотрудничества, формирующиеся на основе концепции «Новая Центральная Азия».

Результаты анализа показывают, что Узбекистан играет важную роль как активный участник и инициатор процессов региональной интеграции. Кроме того, в статье рассматривается значение внешней политики Узбекистана, основанной на принципах открытости, добрососедства и сотрудничества, в обеспечении региональной стабильности. Через инициативы, выдвигаемые на платформе ООН, анализируется активное участие страны в системе глобального управления и её влияние на международные процессы.

Ключевые слова: Центральная Азия, региональная трансформация, Узбекистан, многовекторная внешняя политика, активная дипломатия, ООН,

региональная интеграция, «Новая Центральная Азия», международное сотрудничество, устойчивое развитие.

Bugungi kunda xalqaro munosabatlar tizimi chuqur transformatsiya jarayonini boshdan kechirmoqda. Global siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar mintaqaviy tuzilmalar ahamiyatini yanada oshirmoqda. Ayniqsa, Markaziy Osiyo mintaqasi yangi geosiyosiy va geoiqtisodiy markaz sifatida shakllanib bormoqda.

Ushbu jarayonda O'zbekiston faol tashabbuskor davlat sifatida mintaqaviy integratsiya va hamkorlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynamoqda. Mamlakatning ko'p vektorli tashqi siyosati ochiqlik, yaxshi qo'shnichilik va pragmatik hamkorlik tamoyillariga asoslanadi.

O'zbekiston so'nggi yillarda Markaziy Osiyoda mintaqaviy integratsiya jarayonlarining eng faol tashabbuskorlaridan biriga aylangan. 2016-yildan keyingi tashqi siyosiy o'zgarishlar natijasida mamlakat qo'shni davlatlar bilan ishonchli muloqot va ochiq hamkorlik mexanizmlarini kuchaytirdi. Bu esa ilgari mavjud bo'lgan chegaralangan hamkorlik modelidan voz kechilib, yangi integratsion yondashuv shakllanganini ko'rsatadi.

Natijada Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida siyosiy muloqot intensivligi oshdi, chegara masalalari, savdo-iqtisodiy aloqalar va transport kommunikatsiyalari bo'yicha yangi kelishuvlar amalga oshirildi. Bu O'zbekistonning mintaqaviy barqarorlikni ta'minlashdagi rolini sezilarli darajada kuchaytirdi. "Yangi Markaziy Osiyo" konsepsiyasi mintaqaviy siyosatda sifat jihatdan yangi yondashuvni shakllantirdi. [1]. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ushbu konsepsiya davlatlar o'rtasida raqobatdan ko'ra hamkorlikka asoslangan modelni rivojlantirmoqda.

Natijada mintaqada quyidagi ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda:
siyosiy ishonch darajasining oshishi;
mintaqaviy muammolarni birgalikda hal etish mexanizmlarining shakllanishi;
iqtisodiy integratsiya jarayonlarining jadallashuvi;
transport va logistika loyihalarining kengayishi.

Bu esa Markaziy Osiyoning xalqaro maydondagi subyektlik darajasini oshirmoqda. BMT doirasidagi tashabbuslarning global va mintaqaviy samarasi O'zbekiston tomonidan BMT platformasida ilgari surilgan tashabbuslar nafaqat mintaqaviy, balki global darajada ham e'tibor qozonmoqda. Xususan, ekologik muammolar, suv resurslarini boshqarish, barqaror rivojlanish va xavfsizlik sohalaridagi tashabbuslar xalqaro hamjamiyat tomonidan qo'llab-quvvatlanmoqda. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ushbu tashabbuslar:

Orolbo'yi ekologik muammolarini global kun tartibiga olib chiqdi;
Markaziy Osiyoda "yashil rivojlanish" konsepsiyasini kuchaytirdi;
mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlik bo'yicha yangi hamkorlik formatlarini

shakllantirdi; [2].

BMT bilan O‘zbekiston o‘rtasidagi institutsional hamkorlikni chuqurlashtirdi. Ko‘p vektorli tashqi siyosatning strategik natijalari O‘zbekistonning ko‘p vektorli tashqi siyosati mamlakatga xalqaro munosabatlarda mustaqil va muvozanatli pozitsiyani saqlab qolish imkonini berdi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, ushbu siyosat orqali O‘zbekiston turli global kuch markazlari bilan hamkorlikni kengaytirgan holda, milliy manfaatlarini samarali himoya qilmoqda. Bundan tashqari, ushbu yondashuv: iqtisodiy investitsiyalar oqimini kengaytirdi; diplomatik aloqalarni diversifikatsiya qildi; mintaqaviy va global siyosatda moslashuvchanlikni oshirdi. Markaziy Osiyo asta-sekin “geosiyosiy periferiyadan” faol strategik hududga aylanmoqda. Bu jarayonda O‘zbekiston muvofiqlashtiruvchi va tashabbuskor markaziy rolni bajarib, mintaqaviy transformatsiyaning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

O‘zbekiston tashqi siyosatida so‘nggi yillarda yuz bergan o‘zgarishlar oddiy diplomatik faollikning oshishi emas, balki institutsional va konseptual transformatsiya hisoblanadi. Ko‘p vektorli tashqi siyosat modeli mamlakatga xalqaro munosabatlarda bir yoqlama qaramlikdan voz kechib, mustaqil strategik qaror qabul qilish imkoniyatini kuchaytirdi.[3].

Bu yondashuv O‘zbekistonni global tizimda “moslashuvchi aktor”dan “jarayonni shakllantiruvchi aktor”ga aylantirdi. Natijada tashqi siyosat faqat tashqi aloqalar vositasi emas, balki ichki modernizatsiyani qo‘llab-quvvatlovchi strategik instrument sifatida shakllandi.

Mintaqaviy ishonch arxitekturasi va milliy identitetning shakllanishi

Markaziy Osiyoda so‘nggi yillarda yuz berayotgan o‘zgarishlarni faqat diplomatik faollik yoki siyosiy yaqinlashuv sifatida emas, balki chuqur “mintaqaviy ishonch arxitekturasi”ning shakllanish jarayoni sifatida talqin qilish mumkin. Ushbu jarayonning markazida O‘zbekistonning ochiqlik, pragmatizm va konstruktiv qo‘shnichilikka asoslangan tashqi siyosati muhim harakatlantiruvchi kuch sifatida turibdi. Tarixan mintaqada mavjud bo‘lgan siyosiy masofalanish, ishonchsizlik va ba’zi yo‘nalishlardagi raqobat elementlari 2016-yildan keyingi davrda sezilarli darajada yumshay boshladi. O‘zbekiston tomonidan ilgari surilgan yangi diplomatik yondashuvlar — ochiq muloqot, muntazam uchrashuvlar, chegaraviy masalalarni muzokara yo‘li bilan hal qilish — mintaqaviy siyosiy muhitni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqdi. Natijada Markaziy Osiyoda “yumshoq integratsiya” modeli shakllanmoqda. Bu model rasmiy federatsiya yoki qat’iy institutsional birlashuvni emas, balki bosqichma-

bosqich chuqurlashib borayotgan ishonch va hamkorlik tizimini anglatadi. Ushbu tizimda davlatlar o‘z suverenitetini to‘liq saqlagan holda, strategik yo‘nalishlarda o‘zaro bog‘liqlikni kuchaytirmoqda. Mazkur jarayonning eng muhim natijalaridan biri — mintaqaviy masalalarni tashqi vositachilarsiz, ichki dialog orqali hal qilishga bo‘lgan intilishning kuchayishidir. Bu esa Markaziy Osiyoning xalqaro munosabatlarda nisbatan mustaqil siyosiy makon sifatida shakllanishiga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, yangi siyosiy identitetning shakllanishi ham kuzatilmoqda. Agar avval Markaziy Osiyo davlatlari ko‘proq alohida milliy manfaatlar prizmasida harakat qilgan bo‘lsa, bugungi kunda “mintaqaviy umumiy manfaatlar” tushunchasi tobora muhim o‘rin egallamoqda. Bu esa mintaqada ichida strategik o‘zaro bog‘liqlikni kuchaytiruvchi yangi siyosiy o‘ng shakllanayotganini ko‘rsatadi. O‘zbekiston bu jarayonda nafaqat tashabbuskor, balki muvozanatni ta‘minlovchi markaziy aktor sifatida namoyon bo‘lmoqda. Uning siyosati mintaqaviy hamkorlikni raqobatga emas, balki o‘zaro manfaat va barqaror rivojlanishga yo‘naltirmoqda.

“Yangi Markaziy Osiyo” modeli: nazariy konseptdan amaliy tizimgacha

“Yangi Markaziy Osiyo” konsepsiyasi so‘nggi yillarda mintaqaviy siyosiy tafakkurda muhim nazariy va amaliy yondashuv sifatida shakllanmoqda. Ushbu modelning asosiy mazmuni Markaziy Osiyoni alohida, tarqoq milliy manfaatlar yig‘indisi sifatida emas, balki o‘zaro bog‘liq va integratsiyalashgan strategik makon sifatida ko‘rishga asoslanadi.

Nazariy jihatdan ushbu konsepsiya mintaqaviy munosabatlarda an‘anaviy “raqobat paradigmasi”dan voz kechib, “hamkorlik paradigmasi”ni ustuvor qilishni nazarda tutadi. Ya‘ni, davlatlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar nollik o‘yin (win-lose) emas, balki o‘zaro manfaatli rivojlanish (win-win) tamoyiliga asoslanadi. Bu yondashuv mintaqaviy siyosatda ishonch, ochiqlik va barqaror muloqot muhitini shakllantiradi. Amaliy jihatdan esa “Yangi Markaziy Osiyo” modeli bir qator real jarayonlarda o‘z aksini topmoqda. Xususan, savdo-iqtisodiy aloqalarning kengayishi, transport va logistika yo‘laklarining rivojlanishi, energetika sohasidagi hamkorlikning kuchayishi hamda ekologik muammolarni birgalikda hal etish bo‘yicha tashabbuslar ushbu modelning amaliy asoslarini mustahkamlamoqda. Shuningdek, mintaqaviy institutlar va platformalarning faollashuvi ham ushbu konsepsiyaning institutsional darajada mustahkamlanayotganini ko‘rsatadi. Bu jarayon Markaziy Osiyoni xalqaro munosabatlarda yanada mustaqil va faol subyekt sifatida shakllantirishga xizmat qilmoqda. O‘zbekiston ushbu modelning asosiy tashabbuskorlaridan biri sifatida mintaqaviy integratsiyani chuqurlashtirish, o‘zaro ishonchni mustahkamlash va qo‘shma strategik loyihalarni amalga oshirishda muhim rol o‘ynamoqda. Natijada “Yangi Markaziy

Osiyo” konsepsiyasi asta-sekin nazariy g‘oyadan real siyosiy va iqtisodiy tizimga transformatsiya bo‘lmoqda.[5].

Cheklovlar, xavflar va strategik moslashuv

Markaziy Osiyoda kechayotgan mintaqaviy transformatsiya jarayoni ijobiy dinamikaga ega bo‘lishiga qaramasdan, bir qator tizimli cheklovlar va xavflar bilan ham bog‘liq. Ushbu omillar mintaqaviy integratsiya jarayonining sur‘atiga va chuqurligiga bevosita ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Birinchidan, mintqa davlatlari o‘rtasida iqtisodiy rivojlanish darajalaridagi farqlar mavjudligi integratsion jarayonlarning bir maromda kechishini qiyinlashtiradi. Ayrim davlatlarning infratuzilma, sanoat va texnologik salohiyati nisbatan yuqori bo‘lsa, boshqalarida bu yo‘nalishlarda rivojlanish bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Bu esa umumiy mintaqaviy siyosatni muvofiqlashtirishda qo‘shimcha muammolar keltirib chiqaradi.

Ikkinchidan, suv resurslari, energetika va transport yo‘laklari kabi strategik sohalarda manfaatlar kesishuvi ehtimoli saqlanib qolmoqda. Ushbu resurslar mintqa uchun hayotiy ahamiyatga ega bo‘lgani sababli, ularni boshqarish masalalari doimiy diplomatik muvozanatni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, bu yo‘nalishlar potensial kelishmovchilik manbai bo‘lib qolishi mumkin.[6].

Uchinchidan, global geosiyosiy raqobatning kuchayishi ham mintaqaviy jarayonlarga tashqi bosim sifatida ta’sir ko‘rsatmoqda. Yirik kuch markazlarining Markaziy Osiyodagi strategik manfaatlari ba’zan mintaqaviy mustaqil qaror qabul qilish jarayonlarini murakkablashtirishi mumkin.

Shunga qaramay, O‘zbekistonning ko‘p vektorli tashqi siyosati ushbu xavflarni yumshatishda muhim stabilizator rolini o‘ynamoqda. Mamlakatning pragmatik yondashuvi, ochiq muloqotga asoslangan diplomatiyasi va institutsional hamkorlikni kengaytirishga qaratilgan tashabbuslari mintaqaviy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Ayniqsa, mintaqaviy platformalar, qo‘shma loyihalar va ko‘p tomonlama hamkorlik mexanizmlarining rivojlanishi ushbu cheklovlarni bosqichma-bosqich kamaytirish imkonini bermoqda. Natijada, mavjud xavflarga qaramasdan, mintaqaviy transformatsiya jarayoni barqaror va izchil rivojlanish yo‘nalishida davom etmoqda.

Uzoq muddatli istiqbol: mintaqaviy tizimning konsolidatsiyasi

Uzoq muddatli istiqbol nuqtayi nazaridan Markaziy Osiyoda kechayotgan transformatsiya jarayonlari mintaqaviy tizimning bosqichma-bosqich konsolidatsiyalashuviga olib kelishi mumkin. Bu jarayon nafaqat siyosiy yaqinlashuvni, balki iqtisodiy, institutsional va strategik darajadagi chuqur integratsiyani ham anglatadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, agar mavjud ijobiy tendensiyalar saqlanib qolsa, Markaziy Osiyo kelgusida yagona strategik makon sifatida yanada mustahkamlanadi.

Bunda davlatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik kuchayib, umumiy manfaatlarga asoslangan hamkorlik tizimi shakllanadi.

Ushbu jarayonda O'zbekistonning roli alohida ahamiyat kasb etadi. Mamlakat o'zining ko'p vektorli tashqi siyosati va faol diplomatik yondashuvi orqali mintaqaviy hamkorlikni muvofiqlashtiruvchi va yo'naltiruvchi markaziy aktor sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu esa O'zbekistonni faqat ishtirokchi emas, balki jarayonning katalizatori sifatida ham ko'rsatadi.

Shuningdek, istiqbolda Markaziy Osiyo mintaqasi global transport yo'laklari, energetika xavfsizligi va ekologik barqarorlik nuqtayi nazaridan strategik ahamiyatga ega markazga aylanishi ehtimoli yuqori. Bu holat mintaqaning xalqaro tizimdagi subyektlilik darajasini yanada oshiradi.

Natijada, Markaziy Osiyo geosiyosiy periferiyadan asta-sekin global siyosatning muhim strategik tugunlaridan biriga aylanish yo'lida rivojlanmoqda. O'zbekiston esa ushbu transformatsiya jarayonining asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri sifatida uning barqaror va izchil rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shmoqda.[7].

Xulosa: Mazkur tadqiqot natijalari Markaziy Osiyoda kechayotgan mintaqaviy transformatsiya jarayoni sifat jihatdan yangi bosqichga o'tayotganini ko'rsatadi. Ushbu jarayonda O'zbekistonning ko'p vektorli tashqi siyosati va faol diplomatik yondashuvi muhim harakatlantiruvchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, O'zbekiston mintaqaviy integratsiya jarayonlarida nafaqat ishtirokchi, balki asosiy tashabbuskor va muvofiqlashtiruvchi aktor sifatida ham faol rol o'ynamoqda. Ayniqsa, "Yangi Markaziy Osiyo" konsepsiyasi doirasida shakllanayotgan hamkorlik modeli mintaqada ishonch, ochiqlik va o'zaro manfaat tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, BMT platformasida ilgari surilgan tashabbuslar O'zbekistonning global boshqaruv tizimidagi ishtirokini kuchaytirib, uni faqat mintaqaviy emas, balki xalqaro darajadagi faol diplomatik subyektga aylantirmoqda. Bu esa mamlakat tashqi siyosatining strategik chuqurlashuvini anglatadi. Umuman olganda, Markaziy Osiyo bugungi kunda geosiyosiy periferiyadan strategik ahamiyatga ega mintaqaga transformatsiya bo'lmoqda. Ushbu jarayonda O'zbekistonning barqarorlikni ta'minlash, hamkorlikni kengaytirish va yangi mintaqaviy arxitekturani shakllantirishdagi roli tobora ortib bormoqda. Natijada, mintaqaviy transformatsiya jarayoni faqat siyosiy yaqinlashuv emas, balki uzoq muddatli institutsional va strategik integratsiya jarayoni sifatida baholanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. United Nations. (2020–2025). Sustainable Development Goals (SDGs) Reports and Official Documents.

2. United Nations General Assembly. (Various years). Resolutions on Regional Cooperation in Central Asia.
3. Mirziyoyev, S. (2017–2025). Speeches at the United Nations General Assembly.
4. Government of the Republic of Uzbekistan. (2017–2025). Foreign Policy Concept and Official Statements.
5. United Nations Development Programme (UNDP). Uzbekistan Country Programme Documents and Reports.
6. United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). Regional Cooperation and Green Development Reports.
7. Economic and Social Council (ECOSOC). Reports on Sustainable Development and Regional Integration.